

TÜRK

2020, Yıl/Year: 8, Sayı/Issue: 21, ISSN: 2147-8872

TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / Date of Received: 28.02.2020

Kabul Tarihi / Date of Accepted: 12.05.2020

Sayfa / Page: 74-82

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / Writer:

Dr. Aynur Babaşova BEŞKONAK

Azerbaycan Diller Üniversitesi, Türkiye Araştırmaları Merkezi Müdürü

aynurbeskonak@gmail.com

ANAR'IN AK KOÇ, KARA KOÇ ROMANINDA TÜRK DÜNYASININ GELENEĞİNİN İNŞASI

Öz

Çağdaş Azerbaycan edebiyatının görkemli simalarından olan Anar Rızayev'in *Ak Koç Kara Koç* eseri Azerbaycan Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonraki dönemde yazılmış bir romandır. Ütopik roman olan *Ak Koç, Kara Koç*, Azerbaycan Halk Masalı "Melikmemmed"den esinlenerek yazılmıştır. Sosyal, siyasi, kültürel, edebi, bilimsel, ekonomik konuların ele alındığı eserde ütopik ve distopik masallar arzu edilen ve arzu edilmeyen olayları tasvir eder.

İki bölümden oluşan romanın birinci bölümünde ütopik ülke anlayışı vardır. Romanda Türklük bilinciyle inşa edilen bir Bakü söz konusudur. Yazar, Türk Dünyası aydınlarını ölümsüzleştirdiği hayali bir Bakü haritası tasarlar. Bu harita aynı zamanda geniş Türk Dünyası haritasıdır. Birinci ütopik bölümde her fırsatta Türk milletinin milli, manevi bütünlüğünü savunan yazarın Türk Dünyasının inşasına işaret eden düşünceleri yer alır. Birleşmiş Azerbaycan Cumhuriyeti Azerbaycan-Türk milletinin vahit, özgür, demokratik, dünyevi devleti gibi tasvir edilir. Azerbaycan, büyük Türk Dünyasının ayrılmaz parçasıdır. Milliliği koruma, köke dönüş, milli değerlere saygı ilkeleri esastır.

Anar, *Ak Koç, Kara Koç* romanında Türk Dünyasının inşasına işaret eden düşünceleriyle halkı ortak tarihi ve kültürel miraslara sahip çıkarak evrensel değerler etrafında bir bütün olmaya davet eder.

Anahtar Kelimeler: Anar, ütopya, Türk Dünyası, Bağımsız Azerbaycan, gelenek, milli değerler.

THE FORMATION OF THE TURKISH WORLD IN ANAR'S NOVEL AK KOÇ, KARA KOÇ

Abstract

Ak Koch Kara Koch is a novel written by Anar Rzayev, one of the magnificent figures of contemporary Azerbaijani literature, in the period after the establishment of the Republic of Azerbaijan. Azerbaijani folktale "Malikmammad" inspired author to write this utopian novel of Ak Koch, Kara Koch (White Ram, Black Ram). So, his primary source of inspiration was "Malikmammad". Social, political, cultural, literary, scientific and economic issues are discussed in the novel and utopian and dystopian tales describe desired and undesirable events.

In the first part of the novel, which consists of two parts, there is an understanding of utopian country. The author designs an imaginary Baku map in which he immortalizes the Turkish World intellectuals. This map is also a vast Turkish World map. In the first utopian section, the ideas of the author, who defends the national and spiritual unity of the Turkish nation at every opportunity, point to the construction of the Turkish World. The United Azerbaijan Republic is depicted as free, democratic, secular state of the Azerbaijan-Turkish nation. Azerbaijan is an integral part of the great Turkish World. The principles of preserving nationality, returning to the root and respecting national values are essential.

Anar, in his novel, with his thoughts pointing to the creation of the Turkish world invites people to be bound together by common values by protecting common historical and cultural heritage.

Keywords: Anar, Utopia, Turkish world, Independent Azerbaijan, Tradition, National values.

Giriş

Azərbaycan edebiyatının XX yüzüylün ortalarından sonraki dönemi birçok açıdan dikkat çekmektedir. Totaliter rejimin etkisinin azalmasıyla, milli uyanışın başlamasıyla birlikte bu dönem belirli ölçülerde ideolojik yaklaşımlardan uzak milli içerikli edebiyat yaratılmış, edebiyatta demokratikleşme geleneği başlamış, vatanseverlik, Kuzey-Güney ideolojileri bu dönem edebiyatının esas konuları olmuş, Sovyet Hükümeti'nin yasak ettiği "Milliyetçilik", "Türkçülük" mevzusuna sıkça müracaat edilmiştir. Çağdaş Azərbaycan yazarlarından Anar'ın yazarlığı "yeni bir devrin başlangıcı" (Akpınar 1994: 78) olan edebiyat alanındaki "uyanışın" yaşandığı 60'lı yıllara denk gelmektedir.

1938 Bakü/Azərbaycan doğumlu Anar Rzayev, Azərbaycan milli edebiyatının önemli isimlerindendir. Eserlerinde sadece Anar adını kullanan yazar, yazarlığa 1960'lı yıllarda başlamış, ilk eserleri sayılan "Keçen İlin Son Gecesi", "Bayram Hesretinde" hikayeleri Azərbaycan dergisinde bu yıllarda yayımlanmıştır. Çok yönlü bir sanatçı olan Anar, hikâye, roman, dram

eserleri ile yaratıcılığını zenginleştirmiş, milli edebiyata yeni bir nefes getirmiş, gelişme sürecine büyük katkılar sağlamıştır. Anar'ın eserlerinde Azerbaycan'ın klasik ve çağdaş medeniyeti, edebiyatı hem tarihçilik hem de modernlik açısından ele alınmıştır.

“Müasir Azerbaycan edebiyatının etiraf edilen imzalarından biri – Anarın yaratıcılığı özünün ehateliliyi, çoxşaxeliliyi, zenginliyi, bedii siqleti ile diqqet çeker. İlk qalem tecrübelerinden başlayaraq “altmışıncılar” nesline mensub olan yazıcı zaman keçdikce ruhen bağlı olduğu edebi neslin estafetini daşıyan aparıcı şexsiyyetlerden birine çevrilmiştir.” (Abdullayev vd. 2007: 486).

Yazarlığı yanında aynı zamanda sosyal, politik hayatta da önemli yeri olan Anar, eserlerinde çağının en güncel problemlerine değinmiş, milli maneviyatı korumaya çalışmıştır. Anar, yaratıcılığında folklordan, özellikle masallardan bolca yararlanmış, insanın geçmişini unutmaması, kan bağıını kaybetmemesi gerektiğini vurgulamıştı. Her fırsatta Türk milletinin milli, manevi bütünlüğünü savunan Anar, aynı zamanda bir Türkiye sevdalısıdır ve Türkiye'yi ikinci vatanı olarak görmektedir.

İnceleme

Anar'ın sosyal ve siyasi konuları ele aldığı, Azerbaycan Halk Masalı “Melikmemmed”den esinlenerek yazdığı *Ak Koç*, *Kar Koç* eseri Azerbaycan Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonraki dönemde yazılmış ütöpik ve distöpik içerikli romandır. Romanın ütöpik bölümünde Anar, arzuladığı Azerbaycan'ı tasvir eder. Bu tasvirler aynı zamanda Türk Dünyasını Turan olarak adlandıran yazarın Türk Dünyasının, Türk Halklarının birlik ve beraberliğine yönelik mükemmellik düşüncesinin de yansımasıdır.

Köken olarak Yunancadan gelen ütopyalar gerçekte mevcut olmayan hayali olarak geleceğe yönelik tasarlanan ideal toplum biçimidir.

“Ütopya, masallara özgü hayali bir cennet ülke tasarımıdır. İçinde yaşanan somut, reel toplum ve devlet düzeninden hoşnut olmama, eksikliklerin ve yanlışların eleştirilmesi ve bunun ötesinde her türlü mutlulukların, güzelliklerin, iyiliklerin, eşitliğin hâkim olduğu hayali, düşsel bir mekân, toplum ve devlet modeli tasavvurudur.” (Çetin 2004: 246)

Ütopyalar, bugünü değil, imkânsız olan geleceği anlatır. “Ütopya, bir sonraki aşamada gerçekleşen ve böylece varoluşa dönüşen varoluşun gerçekleşmemiş olanını içerir.” (Mannheim 2009: 21) İmkânsız olanı anlatan bu duruma “ütopya” adı veren Thomas Moore'un *Ütopya* eseri ile başlayıp edebiyat ve diğer çeşitli disiplinde kendine yer edinen ütopyayı kavramsal olarak ilk kullanan düşünür Thomas Moore olsa da ütopyanın ilk örnekleri çok eskiye dayanır. İnsanların ideal toplum düzeni isteğinin sonucu olan bu tasarımlar, Platon'un sağlıklı ve mutlu bir toplum için ideal devlet felsefesi modelini anlatan *Devlet* eserinden günümüze kadar devam etmektedir. Edward Bellamy'nin *Geçmiş Bakış*, Francis Bacon'un *Yeni Atlantis*, Tommaso Campanella'nın *Güneş Ülkesi* eserleri devlete ve toplumsal düzene dair ideal oluşumun izlerini sunan ütöpik eserlerdir. Azerbaycan edebiyatında Nizami Gencevi'nin “İskendername” mesnevisinde, Mirza Feteli Ahundov'un “Aldanmış Kevakib” hikâyesinde, Türk-İslam filozofu Farabi'nin “İdeal Devlet”, Türk Dünyasının büyük düşünürü, eğitimcisi İsmail Gaspıralı'nın “Darürrahat Müslümanları” eserinde hayalî bir cemiyetten bahsedilmiştir. Türk edebiyatında Halide Edip'in *Yeni Turan* romanı, Ömer

Seyfettin'in "Kızıl Elma Neresi" hikâyesi, Ahmet Ağaoğlu'nun "Serbest İnsanlar Ülkesinde" eseri, Peyami Safa'nın *Yalnızız* romanı ütöpik içerikli eserlerdir. İdealize edilen devlet ve toplum modelini, insanların daha iyi bir toplum düzenine yönelik hayallerini yansıtan *Ak Koç, Kara Koç* romanı da Anar'ın görmek istediği Azerbaycan'ın, dahası Türk Dünyasının tasviri niteliğindedir. "Yazarın *Ak Koç Kara Koç* adlı romanı 21. yüzyılda gerçekleşmesi hayal edilen olayları anlatması ve Azerbaycan toplumunu, Bakü'yü, Kafkasları, Türk dünyasının genel durumunu tasvir etmesi açısından önem arz etmektedir." (Bayram 2011: 586)

Yaratıcılığında masal unsurlarının, fantastik öğelerin, hayali mekânların önem arz ettiği Anar'ın *Ak Koç, Kara Koç* romanı ütöpik ve distöpik masallardan oluşan iki bölümden ibarettir. "Edebiyat, bize dünyanın neye benzediğini anlatabilir." (Sontog 2005: 146) Anar, *Ak Koç, Kara Koç* romanı ile ütöpik ve distöpik ülke tasvirini, cennetle cehennem farklılığını gözler önüne serer. Yazarın birinci bölüme "Birinci Masal", ikinci bölüme "İkinci Masal" adı verdiği masallar, arzu edilen ve arzu edilmeyen olayları tasvir eder. Bölümlerin her birinin başına "Melikmemmed" masalından getirilmiş Ak Koç ve Kara Koç'la ilgili epigraflar verilmiştir. Birinci bölüm "O vaxt döyüşe-döyüşe iki qoç gelecek: Biri ağ, biri qara. Ağ qoç qara qoçu qovacaq, onda atıl min ağ qoçun beline. Ağ qoçun beline minen kimi ışıklı dünyaya çıxacaqsan. Qara qoça minsen, qaranlıq dünyaya düşeceksen"¹ (Anar 2003: 3) epigrafi, ikinci bölüm "Bir de gördü ki, ağ qoçla, qara qoç budu döyüşe-döyüşe gelir. Melikmemmed o saat sıçrayıb ağ qoçun beline mindi. Amma ağ qoç bunu qara qoçun beline tulladı. Qara qoç da Melikmemmedi götürüb qaranlıq dünyaya apardı" (s. 69) epigrafi ile başlar.

"Romanda kullanılan epigraflarda koçun iki dünya arasındaki (iyi-kötü) geçişi sembolize ettiği görülmektedir. Kahraman, ak koçun sırtına bindiğinde güzellikler dünyasına, kara koçun sırtına bindiğinde karanlıklar dünyasına gider. Ak koç ütopyanın, kara koç ise karşı-ütopyanın sembolüdür." (Adıgüzel 2008: 7)

Ak Koç yaşanacak ak günlerin, Kara Koç ise yaşanması muhtemel olan kara günlerin habercisidir. Buradaki Ak Koç, Kara Koç, aynı zamanda iyi ile kötü arasındaki ezeli mücadeleyi sembolize eder.

İnsan istediklerini gerçekleştiremediği zaman, hayaliyle hayatı çatıştığı zaman gerçeğin tatmin etmeyen realitesinden uzaklaşmak için ütopyaya başvurur. Sovyetlerin baskıcı rejiminde doğup büyümüş Anar, bu romanını yazdığı dönemde ülkesinin bağımsız olmasına rağmen ütopyaya başvurmuştur. Çünkü cemiyette birçok aksaklıkları fark etmiş, eserinde "siyasi mizah yönünü ortaya koymuş" (Atay 2008: 35) ve hayal ettiği şehri, ülkeyi, Cumhuriyeti tasvir etmiştir.

"Hayatının büyük bir kısmını Sovyetler Birliğinin baskıcı rejiminde geçiren ve yıllar sonra bağımsızlık duygusunu tattıktan sonra, hem Sovyetler, hem de bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti dönemindeki aksaklıkları fark eden yazar, bu bağımsızlık nimetinin gereğince değerlendirilmediğini düşünmüş olmalı ki bir aydın olarak hayalen de olsa böylesi ideal bir Azerbaycan toplumu oluşturmaya karar vermiştir." (Bayram, 2011: 587)

XXI. yüzyılda Azerbaycan'ın geleceğini sorgular mahiyette olan eser, Nizami Ceferov'un dediği gibi "Mirze Fetheli'den beri Azerbaycan edebiyatının bir cevap bulmaya çalıştığı "Yolumuz

¹Anar (2003). Ağ Qoç, Qara Qoç. Bakı: Azernesr. (Alıntılar ve sayfa sayıları bu baskıya aittir).

nereyedir?” sorusunun soruluşunun bir başka şekli olarak değerlendirilebilir.” (aktaran Atay, 2008: 56) Anar da *Ak Koç*, *Kara Koç* eseriyle iyiyi ve kötüyü, özgürlüğü ve esareti, cenneti ve cehennemi gözler önüne sererek yönünü tayin etmeye çalışan Azerbaycan için doğru yolu bulma seçeneği sunar.

Romanın başkahramanı adını Azerbaycan halk masalı “Melikmemmed”den alan Melik Memmedli’dir. Ülkesinin bilinçli bir aydını olan, siyasetten uzak, Çağdaş TV’de çalışan Melik Memmedli, kaygısız bir ülkede, kaygısız bir zamanda yaşayan, kaygısız bir insandır. Oğlu Beyrek, Şuşa’da mühendis; kızı Burla, Kerkük’de Fuzuli Üniversitesi’nde edebiyat öğretmeni; eşi Ayperi, Tebriz’de tiyatro ressamıdır.

Bakü’nün Bayat mahallesinde oturan Melik Memmedli’yi yazar bir Nevruz Bayramı sabahı okuyucu karşısına çıkarır. Melik Memmedli her gün olduğu gibi bu Nevruz Bayramı sabahında da güne Milli Marşın sesiyle uyanır ve marşı ayakta dinler. Her zaman olduğu gibi bu defa da Nevruz Bayramı Azerbaycan’da ve bütün Türk Dünyasında coşkuyla kutlanmaktadır. Televizyon ve radyo kanalların da Nevruz Bayramına, etnografik, folklor mevzularına, kültürel miraslara, örf adetlere sahip çıkıldığı görülmektedir.

Beş partinin mevcut olduğu ülkede “Milli ve türkçülük deyerlerini öne çeken” (s. 6) iki sağ parti faaliyet göstermektedir. Ülkenin refah seviyesi arzu edilen düzeydedir: “İndi Azerbaycan ehalişi rifah seviyesine göre Ereb Emirliklerini arxada buraxmış, iqtisadi ve medeni inkişafı etibarile en qabaqcıl Avrupa ölkelerine çatmışdı” (s. 7). Hatta “uzaq illerin qanlı Qarabağ hadiseleri, ölkenin o vaxtkı ağır iqtisadi durumu indi yalnız xatireler aleminde qalmışdı.” (s. 7) Azerbaycan Halkının hafızasında derin izler bırakan direniş hareketlerini simgeleyen anıtlardan olan Karabağ Bulvarındaki Hocalı Faciası anıtı, Millet Meydanındaki Direniş anıtı çok eskilerde kalmış o günlerin acısını her daim hatırlatmaktadır.

Azerbaycan, Türk Dünyası’nın ayrılmaz parçasıdır: “Üç ox ekspres qatarı sernişinleri Doğu Türküstandan, Altaydan, Qazaxstandan, Orta Asiyadan Xezar sahillerine getirir” (s. 15). Ülkedeki çok sayıdaki turistik şirketlerden en büyük imkânlarla sahip olanı “İpek Yol” ve “Kafkas Tur” turistik şirketleridir. Önemli seyahat güzergâhları ülkeleri bir birine bağlamaktadır: “Bakı-Tiflis-Batum Sırp atabanıyla Türkiyeye ve oradan Avropaya, ya Bakı-Xudaferin-Sederek-Iğdır yoluyla yine de Türkiyeye, oradan Avropaya seyahet davam edir.” (s. 16)

Ülkede milli, manevi, kültürel değerlere sahip çıkılmaktadır. Üç yılda bir düzenlenen Dede Korkut törenleri; Koroğlu idman oyunları; Nizami günleri; İslam mevzusunda uluslararası bilimsel toplantı; tarihi tiyatrolar festivali; Sabir, Molla Penah Vakıf ve Semed Vurgun günleri; Vakıf, Natevan, Cabbar Karyağdioğlu şiir, musiki meclisleri; Yunus Emre şölenu; Sergey Yesenin’i anma günü; Şehriyar haftası; Hatayi sempozyumu; muğam geceleri, âşık değişmeleri; Hazar-Kara Deniz uluslararası sinema festivali; Hafız Şirazi gecesini; Türk Dünyasının servetleri sergisi gibi kültürel faaliyetler Azerbaycan’ın kültürel ve edebi hayatında önem arz etmektedir.

Milli, manevi değerlere sahip çıkıldığı, bağımsızlık ve demokrasinin hüküm sürdüğü, Türk Dünyası ile dayanışma içinde olan, barış ve huzur içinde yaşayan bir ülkenin vatandaşı olan Melik Memmedli, birinci ütöpik bölümün sonunda halkının bu mutlu günü için Allah’a şükür eder ve bu güzel günlerin sonsuza dek devam etmesini ister:

“İlahi, bu günümüz için sene min şükür.” Bu xoşbəxtliyi xalqıma, dostlarıma, aileme çox görme. En pis günümüz bu olsun. Heç birimiz heç vaxt neyleyim, nece eleyim – demeli olmayaq. Tarix boyu çox ezablara, meşeqetlere tuş olduq, ağır günler yaşadığımız, öldü-qaldıyla üz-üze durduq. Axır ki, irademizle, aqlımızla, halal zehmetimizle ağ güne çıxdığımız, bu günümüzü qazandıq. Bu günümüz sonsuza qeder davam etsin, Uca Tanrım. Amin.” (s. 68)

Türk Dünyasının ortak kimliğinin inşası olan bu ütöpik bölüm, Türk Dünyası için ortak mekan, ortak vatan tasavvuru (Tetik 2017: 45) yaratıp buna ulaşabilmenin yollarını sunar.

“Birleşmiş Azərbaycan Respublikası Azeri-türk milletinin vahid, azad, müsteqil, demokratik, dünyevi dövlətidir. Azərbaycan Respublikasının bütün vetəndaşları irqindən, milletindən, dilindən, dinindən, sosial durumundan, sinfi mensubiyətindən, cinsindən asılı olmayaraq, beraber hüquqlara malikdirler. Azərbaycan böyük Türk dünyasının ayrılmaz parçasıdır. Azərbaycan xalqı bütün türk xalqlarıyla və ölkədə yaşayan bütün milli azlıqlarla qardaşdır. Azərbaycan dünyanın bütün xalqlarıyla barış, dostluq, bütün dövlətlərlə qarşılıqlı faydalı eməkdaşlıq şəraitində yaşamaq niyyətindədir.” (s. 42)

Azərbaycan böyük Türk Dünyasının ayrılmaz parçasıdır. Tarihi İpek Yolu üzərində yerleşen Azərbaycan kudretli bir ülkeye çevrilmiş, Böyük İpek Yolu çok eskilerde olduğu gibi şimdi de tüm Türk Dünyasını bir araya getirmiş, insanların hayat seviyesi Avrupa düzeyine ulaşmış, Azərbaycan Cumhuriyeti özgür, demokratik bir devlet olmuştur. Karabağ sorunu çözülmüş, toprak bütünlüğü sağlanmış, sosyal ve ekonomik sorunlar hallolmuş. Parçalanmış, ikiye ayrılmış Güney ve Kuzey Azərbaycan toprakları birleştirilerek bağımsız, Demokratik Azərbaycan Cumhuriyeti kurulmuştur. Yazarın bağımsız düşüncelerle düzenlediği bu hayali tasarım, ideal bir toplum olma çabasıdır, bireysel ve toplumsal yaşamın neredeyse kusursuz olduğu bir yaşam modelidir.

İnsan hayatı bir kimlik oluşturma çabası ile geçer. Bunun en önemli aşaması halkın kültürel erozyona karşı çıkıp kimliğini oluşturan milli, kültürel değerleri korumasıdır. Çünkü bir milletin var olma mücadelesi milli olana dönmekle mümkündür.

“Kişinin kendini çevreleyen şeyler dünyasında yitip gitmemesi için onun, tarihselliğini sağlayan bellek mekânlarına tutunması ve arada kurduğu kendilik bilinci ile hem uzamsal boyutta dünya ile hem de zamansal boyutta toplumsal geçmişiyle bağlantıya geçmesi kaçınılmaz bir gerekliliktir.” (Korkmaz 2014: 31)

Eserin ütöpik bölümünde milli olanın özümşenerek evrensele ulaşılması gerektiği inancı vardır. Milliliği koruma, köke dönüş, milli değerlere saygı ilkeleri esastır.

Ergenekon Sarayının karşısında çağdaş Türk devletlerinin bayrakları dalgalanmaktadır. Türk Müzesi’nde Drezden ve Vatikan’dan getirilmiş Dede Korkut hikâyelerinin elyazmaları ve Piri Reis haritası itina ile korunarak sergilenmektedir. Her yıl sonbaharda Üzeyir Hacıbeyov adına müzik festivali, Kobustan’da üç yılda bir Dede Korkut törenleri düzenlenmektedir. “Mahmud Qaşqarlı Türk dünyası araştırmalar merkezinde Türklerin ortağ tarixi, ortağ edebiyat tarixleri üzre tədqiqatlar aparılır, ortağ ve ikitərəfli lüğətlər, Ümumi Türk Ensiklopediyası hazırlanır, elifba, dil və terminoloji uyğunlaşdırma komissiyası işləyirdi.” (s. 58) Romanın birinci bölümünde toplumun kendini var eden geleneksel değerlere sahip çıktığı görülmektedir. “Yusif Balasaqunlunun, Yunis Emrenin, Elişir Nevainin, Mehdumqulunun, Abayın, Abdulla Tugayın və Qasparalı İsmayılın

adlarını taşıyan uygur, Anadolu, cağatay, qazax-qırğız, İdil-Ural ve Kırım-tatar medeniyet merkezleri.” (s. 59) faaliyet gösterir.

Mekânsal olarak hem gerçek dünyayı, hem de hayali dünyayı kuşatan romanda Türklük bilinciyle inşa edilen bir Bakü söz konusudur. Eserde mekânın önemi çok büyüktür. Romanın işleyişine yardımcı olan mekân anlatımı sosyal, kültürel, politik sorunları ele almak için kullanılır. Mekân-konu ve mekân-insan arasında sıkı bir ilişki mevcuttur. Fikir mimarı olan yazar, hayali bir Bakü haritası tasarlar, okuru hayali bir yaşantının hipnozuna hapseder. (Gasset 2012: 88) Bu harita aynı zamanda geniş Türk Dünyası haritasıdır. Yazar, haritada Türk Dünyası aydınlarını ölümsüzleştirir. Sokakların, parkların, üniversitelerin adları değiştirilmiş, Türk Dünyasının, aynı zamanda Azerbaycan’ın tarihinde önemli yeri olan büyük şahsiyetlerin adları bu mekânlara verilmiştir:

Kemal Atatürk Üniversitesi, Mahmut Kaşgarlı Türk Dünyası Araştırmaları Merkezi, Ziya Gökalp ocağı, Farabi kütüphanesi; Mirze Feteli Ahundzade Devlet Drama tiyatrosu, Üzeyir Hacıbeyov Devlet Opera Bale tiyatrosu, Tebriz’de Marağayı tiyatrosu; Kara Karayev musiki merkezi; Yunus Emre, Ali Şir Nevai, Mahdumkulu, Abay, Abdulla Tugay, Gaspıralı İsmail medeniyet merkezleri, Behzad İran medeniyet evi; Şah İsmail Hatayi tarih müzesi, Hacı Zeynalabdin Tağıyev dünya medeniyeti müzesi, İlkel sanat müzesi, Şehitler müzesi, Türk müzesi; Korkut Dağı, Şehitler Dağı; Şeyh Mehmed Hiyabani, Nerimanov, 20 Yanvar, Ebülfez Elçibey, Safeviler, Hazar, Enver Paşa, Nuri Paşa, Mürsel Paşa caddeleri; Bayat, Efşar, Kacar, Kaşkay, Şahseven, Kenger, Bayandır, Borçalı, Zengezur, İğdır mahalleleri; Çanakkale, Cefer Cabbarlı, Millet, Vahid Azerbaycan, Gence, Kızılbaşlar, Azatlık, Dinler, Orhon meydanları; Karakoyunlular, Hazar, Fuzuli, Karabağ, Araz, Aşıklar, Hunlar bulvarları; Ana Yasa, Salavat Yulayev sokakları; Kemal Atatürk’ün muhteşem heykeli, Sultan Toğrul’un, Alp Arslan’ın, Melik Şah’ın at üstünde heykelleri, Kıratın üstünde Koroğlu heykeli, Azerbaycan tarihinin on iki meşhur devlet adamının: Aranşah Cavanşir, Kızıl Arslan, Şirvanşah İbrahim, Cahanşah Akkoyunlu, Karaqoyunlu Uzun Hasan, Şah İsmail Safevi, Nadir Şah Efşar, Karabağlı Penah Han, İbrahim Han Cavanşir, Şekli Hacı Çelebi Han, Kubalu Feteli Han, Genceli Cavad Han’ın heykelleri; Direniş abidesi, Âşık Elesker abidesi; Fuzuli, Odlar, Ergenekon sarayları; Selçuk stadyumu, Kaçak Nebi idman sarayı, Manas idman kompleksi; Arşın Mal Alan medeniyet ve ticaret merkezi, Kervan, Deyirman alışveriş merkezleri; Bin Bir Gece, Ömer Hayyam, Behlul Danende eğlence merkezleri; Aral, Issık Göl, Altay, Marmara, Ağrı Dağ restoran, kafe ve barları; Savalan, Şahdağ, Çenlibel Kale, Turan otelleri; Nesimi, Fuzuli, Mirze Feteli türbeleri, Ahmet Yesevi mescidi; Türk dünyasının manevi merkezi olan Türkan şehri, Ötüken ormanı. “Bu açıdan bakıldığında Azerbaycan küçük bir “Turan” ülkesi olmuş durumdadır.” (Söylemez 2008: 87) Yazarın geniş anlamda Türk Dünyasının yansıması olan bu hayali haritayla mekân isimlerini ortaklaştırması ve kültürel kimliğe referansla tanıtması (Tetik 2017: 45) Türk Dünyası açısından çok değerlidir. Bu hayaller yazarın gerçekleşmesini istediği hayallerdir.

“Eserlerinde manevi iklimin esintileri bulunmayan bir sanatkârın insanlığa söyleyecek sözü olamaz” (Yılmaz 2011: 49). Yaratıcılığında halkının milli ve manevi, tarihi ve kültürel değerlerine genişçe yer veren Anar, *Ak Koç*, *Kara Koç* romanında Türk Dünyasının ortak mirası olan “Dede Korkut Destanı”na hususi önem verir. Melik’in oğlu Beyrek’in, kızı Burla’nın adı “Dede Korkut

Destanı'ndan alınmadır. Otobüs firmalarının adı Kırat ve Dürat'tır. Hazar'da yüzen büyük Azerbaycan gemilerinden birinin adı Dede Korkut'tur. Şehirde Korkut Dağı, Korkut Oteli, Tepegöz Mağarası, kopuzlu Dede Korkut abidesi bulunmaktadır. Drezden ve Vatikan'dan getirilmiş "Dede Korkut" elyazmaları Türk müzesinde "Türk dünyasının servetleri sergisi" kapsamında sergilenmektedir.

Anar, *Ak Koç, Kara Koç* romanı ile sadece Azerbaycan halkı ve aydınları, yönetici kitlesi için değil, bütün Türk Dünyası aydınları, yöneticileri için önemli projeler üretir. Toplumuna ütöpik bir gelecek sunan yazar, bununla düzenin nasıl olması gerektiğini örnekler ve anlattıklarıyla buna ulaşmanın yollarını göstermiş olur. Çünkü "roman, yazarın bir itirafı değil, bir tuzağa dönüşen dünyada insan hayatının keşfedilişidir." (Kundera 2009: 39) Anar, *Ak Koç, Kara Koç* romanı ile bu keşfedişin ideal yollarını ortaya koyar ve bunun hayal ürünü olmaktan çıkıp gerçeğe dönüşmesini ister. Yazar, *Ak Koç Kara Koç* romanında Türk Dünyasının inşasına işaret eden düşünceleriyle halkı ortak tarihi ve kültürel miraslara sahip çıkarak evrensel değerler etrafında bir bütün olmaya davet eder.

Sonuç

Anar, Azerbaycan'ın halk masalı "Melikmemmed"den esinlenerek yazdığı ütöpik ve distopik karakterli *Ak Koç, Kara Koç* romanında Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra yönünü tayin etmesi gereken Azerbaycan'ın düşebileceği iki durumu anlatır. Romanın ütöpik bölümünde milli olanın özümşenerek evrensele ulaşılması gerektiği inancı vardır. Milliliği koruma, köke dönüş, milli değerlere saygı ilkeleri esastır.

Eserin ütöpik bölümü maddi-manevi değerleriyle zenginleşip güçlenmiş bir Azerbaycan rüyasıdır, yazarın Türk Dünyasının, Türk Halklarının birlik ve beraberliğine yönelik mükemmellik düşüncesinin yansımasıdır. Fikir mimarı olan yazar, hayali bir Bakü haritası tasarlar. Bu harita aynı zamanda geniş Türk Dünyası haritasıdır. Yazar, bu hayali haritada Türk Dünyası aydınlarını ölümsüzleştirir. Sokakların, parkların, üniversitelerin adları değiştirilmiş, Türk Dünyasının, aynı zamanda Azerbaycan'ın tarihinde önemli yeri olan büyük şahsiyetlerin adları bu mekânlara verilmiştir. Bu hayali harita başta yazar Anar olmakla tüm Azerbaycanlıların gerçekleşmesini hayal ettiği bir haritadır. Bu haritayla toplumuna ütöpik bir gelecek sunan yazar, aynı zamanda düzenin nasıl olması gerektiğini örnekler ve anlattıklarıyla buna ulaşmanın yollarını da göstermiş olur. Anar, Türk Dünyasının ortak kimliğinin inşası olan bu ütöpik bölümde birlik, beraberlik, dostluk, kardeşlik, dayanışma içerisinde kültürel mirasların korunması, tarihe sahip çıkılması gerektiğini vurgular.

Var olan sorunları eleştirip kendi görüşünü ortaya koyan Anar'dan millete adeta bir uyarı niteliğinde olan, Türk halklarının özbenliklerini koruma çağrısı niteliğinde olan eser, Türk Dünyasına bir mesajdır. Bir toplumu yok etmek için, milleti ayakta tutan değerler sistemini yok etmek gerekir. Yazar, tarihselliği sağlayan bellek mekânlarına tutunulması, kültürü oluşturan çeşitli öğelere sahip çıkılması, gelenekle bağların koparılmaması, toplumun kendilik bilincini yitirmemesi durumunda arzu edilen bir ülkenin vatandaşı olunabileceğinin altını çizer. Ak Koçun sırtına binildiği zaman varılan ışıklı geleceği de, Kara Koçun sırtında varılabilecek karanlık geleceği de

gözler önüne seren yazar, her iki geleceğin olabileceğine ve bu seçimin halkın elinde olduğuna dikkat çekip, seçimi halkın iradesine bırakır.

Kaynaklar

- Abdullayev, Celal vd. (2007). *Müasir Azerbaycan Edebiyatı*. 2. Cilt. Bakı: Bakı Üniversitesi Neşriyatı.
- Adıgüzel, Sedat (2008). “Anar’ın Ak Koç Kara Koç Romanında Toplumsal Önceleme Kesitleri”. *Folklor/edebiyat*, cilt 14, sayı 56, 2008/4, s.159–168.
- Akpınar, Yavuz (1994). *Azeri Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Anar (2003). *Ağ Qoç, Qara Qoç*. Bakı: Azərneşr.
- Atay, Ayşe (2008). *Beş katlı evin altıncı katındaki adam: Anar. Hayatı, Sanatı ve Hikayeleri*. Ankara: Bengü Yayınları.
- Bayram, Parvana (2011). “Anar’ın Ak Koç Kara Koç Adlı Eserinde Bir Azerbaycan ve Türk Dünyası Ütopyası.” *Turkish Studies*, Cilt 6/3, Yaz 2011, sayfa 585-600. http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1630093012_35_parvana_bayram.pdf Erişim: [04.02.2020]
- Çetin, Nurullah (2004). *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Öncü Yayınları.
- Gasset, Jose Ortega Y (2012). *Sanatın İnsansızlaştırılması ve Roman Üstüne Düşünceler*. Çev. Neyyire Gül Işık. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Korkmaz, Ramazan (2014). *Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kundera, Milan (2009). *Roman Sanatı*. Çev. Aysel Bora. İstanbul: Can Yayınları.
- Mannheim, Karl (2009). *İdeoloji ve Ütopya*. Çev. Mehmet Okyayuz. Ankara: De Ki Basım Yayım.
- Sontog, Susan (2005). *Başkalarının Acısına Bakmak*. Çev. Osman Akınhay. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Söylemez, Orhan (2008). “Anar’ın Türkiye’de Yayımlanan Romanlarına Genel Bakış.” *Kardeş Kalemler*, sayı 17, s. 87.
- Tetik, Mustafa Onur (2017). “Türk Dünyası ortak kimliği inşasında söylem stratejileri” *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 17/1 Yaz, 2017. s. 37-50.
- Yılmaz, Durali (2011). *Roman Sanatı ve Toplum*. İstanbul: Kesit Yayınları.